

Szerbek

Bíborbanszületett Konstantin császártól tudjuk, hogy egy a „Visztula és Ditzike (Dicsicza) folyóktól öntözött tartományból” a függetlenül uralkodó testvérek ifjabbika népével együtt hozzá fordult oltalomért. A császár a Dalmáciától keletre eső területet, a Drina, Boszna és Verbász folyók mellékét engedte át, ahol a legkiterjedtebb tartományt Szerbiának hívták. „Ezeken kívül voltak még más kisebb tartományok is, melyek idő folytán jelentőségre vergődtek; ezek közt legnevezetesebb volt a rasszai vagy raskai zsupa, melyről a magyar és német nyelv a szerbek rácok/Raitzen elnevezését vette”.¹ A szerbek letelepedését követő első századokról alig tud valamit a történelem. Konstantin császár följegyzéseiből azonban az kétségtelen, hogy a bevándorlás után mind a horvátok, mind a szerbek megkeresztelkedtek. A szerbek II. István király kapcsán kerültek kapcsolatba a magyarokkal, akik a király Bizánc ellen folytatott hadjáratában a szövetségesei voltak. A király Ilonát, I. Uros szerb nagyzsupán leányát kérte feleségül unokaöccsének, II. Bélának. 1159-ben Mánuel bizánci császár támogatásával Uros legifjabb fia, Nemanja István nyerte el a rasszai zsupánságot, majd a szerb tartományok nagy része fölötti főzsupánságot is megszerezte. István nevéhez fűződik a szerb állam megalapítása és a szerbek egyesítése.

Az 1389-es rigómezei csatában Szerbia elvesztette függetlenségét, melynek következtében szerbek a bunyevácokkal együtt az öt évszázados folyamatos török megszállás miatt több hullámban menekültek a Magyar Királyság területére. I. Ulászló király már a 15. század első felében telepített menekülő szerbeket a Csepel-szigetre, a mai Ráckeve-re. 1428-ban a branicevói és galambóci várak török kézre kerülésével nagyobb számban újabb szerb családok érkeztek Magyarországra és részben Szentendrén telepedtek le. A szerbek az 1526-os mohácsi csatában a török ellen a magyarok mellett harcoltak, majd I. Ferdinánd pártjára álltak. Ezzel egy időben – a menekültek között szerb fejedelmi despota (Lazarevics, Brankovics) és más nemesi családokkal (Jaksics, Petrovics, Bakics) és kíséretükkel együtt – érkezett meg első nagy létszámú hullám Bács és Bodrog megyék területére. A szerb nemesség tagjai közül sokan emelkedtek magyar nemesi rangra is, akik magyarországi birtokaik kezelésére szerb családokat telepítettek át. Mátyás király uralkodása idején szerb katonák telepedtek le Nagylak környékén. 1690-ben a kancellária a császári csapatok támogatását kérte a délszlávoktól a törökök ellen. Lipót császár megígérte, ha a hadjárat kudarcot vall, akkor letelepedhetnek Magyarországon, és saját vezetőik irányítása mellett kiváltságokat kapnak, templomokat építhetnek és saját vallásuk szerint élhetnek.

A kudarcba fulladt hadjárat után érkezett Magyarországra 1690-ben az utolsó és egyben legnagyobb csoport mintegy 200 ezer fővel III. Arsenije Čarnojevi (Csernojevics Arzén) pátriárka vezetésével. A szerbek Szentendrén, Budán a Tabánban, Pomázon, Csobánkán valamint Érden telepedtek le.

A szerb állam török kézre kerülése után az ortodox egyház vállalta magára a szerbek összefogását és a jogfolytonosság fenntartását. A 16. században joghatósága alá vonta

---

¹ Nagy képes világtörténet. XLVI. fejezet. A szerb szlávok. Forrás: <http://mek.niif.hu/01200/01267/html/04kotet/04r07f46.htm>.

Magyarországon a szerblakta területeket egészen Budáig, vagyónával pedig lehetővé tette a szerb iskolák fenntartását és az anyanyelvi oktatást egészen 1945-ig. A törökök kiűzése után Lipót császár 1691-ben kiadta a szerbeknek a korábban megígért kiváltságlevelet. Ez a privilégium alapozta meg a szerbek nemzettudatát, ugyanis Lipót a szerbeket, mint politikai nemzetet fogadta be, és kollektív kiváltságokat juttatott nekik.² A szerbek kiváltságait I. József (1708) és III. Károly (1713, 1715) is megerősítette. Egyházilag és etnikailag zárt tömböt alkottak és privilégiumaik birtokában hamarosan nagyobb számban telepedtek le a magyar városokban. A szerbek a magyar jobbaggyal, a földesúrral és a vármegyével egyaránt összeütközésbe kerültek; annak ellenére, hogy Lipót császár megtiltotta a szerbek megadóztatását, mégis több helyütt megtették. Előfordult az is, hogy a katolikus püspök akarta rajtuk behajtani a tizedet, ezért a szerbek több faluból is elmenekültek.

A Rákóczi-szabadságharc alatt a szerbek a császár oldalán a magyarok ellen harcoltak annak az ígéretnek a reményében, hogy a császár felszabadítja Szerbiát a török megszállás alól. A szerbek politikai különállását az eltérő vallás és a szerb ortodox egyház is támogatta. Nemzetté válási mozgalmukat is az egyház indította el; ez a törekvés automatikusan összekapcsolódott államiságuk kérdésével. A II. József halála után 1790-ben összeülő szerb egyházi zsinat politikai követelésként kiváltságaik becikkelyezésén túl már területi autonómiát, szerb udvari hivatalt, a hivatalviselésben jogegyenlőséget, szerb városi tanácsosi kinevezéseket, és a határőrvidéken robotcsökkentést követelt. A magyar nemesség nem ismerte el a szerbeket önálló nemzetként és elutasította részvételüket a magyar országgyűlésben. A magyar országgyűlés kijelentette, hogy őket is magyarnak tekinti, mint mindenki mást, aki az országban él, így az állam mindenkire nézve egyenlő jogokat ad.

Az autonóm tartomány kialakítására vonatkozó igényt az országgyűlés 1791. márciusi felirata mereven elutasította. Azokról az ortodoxokról, akik I. Lipót alatt „bizonyos feltételekkel ide átjöttek”, így nyilatkozott:³

A feltételek között az volt a legfőbb, hogy némi földrész adatván nekik, a végekben katonáskodjanak, egyébiránt vallásuk vagy inkább hierarchiájuk megtartásáról néhány kiváltság adatott nekik, amelyekbe ... most nincsen helye beleereszkednünk, mert készek vagyunk azokat, ha az ország alkotmányával nem ellenkeznek, törvénnyel megerősíteni. ... az illetén bevándorló nép soha sem fogadtathatik be egy országba vagy tartományába olyformán, hogy itt külön államot képezzen, mert úgy az nem befogadás, hanem új államnak az országterület egy részének elszakasztásával történő alapítása volna.

---

² Bindorffer Györgyi – Sólyom Barbara: A pomázi szerbek identitása. In Bindorffer Györgyi (szerk.): *Változatok a kettős identitásra. Kisebbségi léthelyzetek és identitásalakzatok a magyarországi horvátok, németek, szerbek, szlovákok és szlovének körében*. Budapest: Gondolat–MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet, 2007. 188–236. p.

³ Szalay László: A magyarországi szerb telepek jogviszonya az államhoz. Pest, 1861. 96–97. p. Idézi: Szakály Ferenc: *A szerbek Magyarországon – szerbek a magyar történelemben*. In Zombori István (szerk.) *A szerbek Magyarországon*. Szeged: Móra Ferenc Múzeum, 1991. Forrás: http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszag_i_kisebbssegek/A_szerbek_magyarorszagon/pages/magyar/003_szerbek.htm.

A magyar politikai gondolkodást jól tükröző gondolatot Pálffy Károly magyar kancellár mondta ki, miszerint „a szerb, mint nemzet, Magyarország területén nem létezik”.⁴ Mindazonáltal az 1790/91. évi országgyűlés elismerte a kiváltságoknak mindazon pontjait amelyek „az ország alapokmányával nem állanak ellentétben”, ezek azonban csak az egyházra, az alapítványokra és az iskoláztatásra terjedtek ki. I. Ferenc József 1849 novemberében kibocsátott „nyílt parancsa” Bács-Bodrog, Torontál, Temes és Krassó vármegyék területéből, valamint Szerém megye két járásából létrehozta Temesvár székhellyel a Szerb Vajdaságot, majd címei közé felvette a „Szerb Vajdaság nagyvajdája” megjelölést is. Az új tartományt távolról sem hasonlított a szerbek elképzeléseire az autonóm tartományról. Az 1848/49-es forradalom és szabadságharc egyik tábornoka a szerb Damjanich János⁵ volt, akit Haynau az aradi tizenhármak egyikeként kivégeztetett.

Az I. világháborút követően a Szerb–Horvát– Szlovén Királyság, majd Jugoszlávia megalakulása után a szerb etnikai tér expanziója elsősorban az új állam határain belül erősödött föl, míg az ország határain kívül, Magyarországon vagy Romániában rekedt számottevő szerb lakosság kisebbségi sorba került, ahol mai napig tartó, egyre gyorsuló fogyásuk figyelhető meg. Ez a folyamat a mai Magyarország határain belül elsősorban az 1920-ban kezdődő repatriálások, illetve optálások miatt következett be, amikor a szerb lakosság az új délszláv államba távozott.⁶ A megmaradt fővárosi mag, elsősorban értelmiségiek, továbbvitték a „szerbséget”, mindent megtettek annak érdekében, hogy nemzetiségi létük, identitásuk fennmaradjon. A két világháború között a szerb közösségi életet a templomok és az olvasóköriek jelentették. A II. világháború után a magyarországi szerbek kitartóan harcoltak nemzetiségi jogaikért, de a negyvenes évek végén Magyarország és Jugoszlávia megromlott viszonya jogaik érvényesülését jelentősen visszavetette.

A szerb kisebbség létszáma

Az 1990. évi népszámlálás során 2905 szerb nemzetiségű, illetve 2953 szerb anyanyelvű személyt írtak össze. A legutóbbi, a 2001-ben megtartott népszámlálás alkalmával 3816-an vallották magukat szerb nemzetiségűnek és 3388-an mondták azt, hogy szerb az anyanyelvük. A szerb nemzetiségűek 73,27 százaléka volt magyar állampolgár. A családi, baráti közösségben szerb nyelvet használók száma 4186, a szerb kulturális értékekhez, hagyományokhoz kötődők száma 5279 fő volt a 2001-es népszámláláskor.⁷

Szervezetek

---

⁴ Margalits Ede: *Szerb történelmi repertórium. I.* Budapest: 1915. 234. p. Idézi: Szakály, uo.

⁵ Damjanich Horvátország szerbek lakta *Kraina* tartományában, Stazán (Temesőr) egy határőrcsaládban született. Anyanyelve szerb, vallása görögkeleti volt.

⁶ Bottlik Zsolt: A szerb etnikai tér változásai a XX. században a mai Magyarország területén. *Kisebbségkutatás*, 2005. 2. szám. http://www.hhrf.org/kisebbségkutatás/kk_2005_02/cikk.php?id=1261.

⁷ <http://www.nepszamlalas.hu/hun/kotetek/04/tabhun/tabl01/load01.html>.

Az 1998. évi kisebbségi önkormányzati választások eredményeként Budapest 14 kerületében és 20 vidéki településen alakulhatott meg szerb önkormányzat.⁸ A 2002–2004-es önkormányzati ciklusban már 44 szerb önkormányzat működött. A 2006. évi kisebbségi önkormányzati választások előkészületei során 64 településen 2144 magyar állampolgár kérte felvételét a szerb kisebbségi választói jegyzékre. Megjegyzendő, hogy a kisebbségi önkormányzati választójogi szabályok 2005-ben történt módosításakor a szerbek országos önkormányzata mindvégig ellenezte a kisebbségi választói jegyzék bevezetését. Úgy érveltek, hogy a „regisztráció” visszatartja majd a közösség tagjait a kisebbségi önkormányzati választásoktól. Megállapítható ugyanakkor, hogy a szerb választási jegyzékre feliratkozottak száma arányaiban közel azonos a népszámláláskor magukat a szerb közösséghez tartozóknak valló, választójoggal rendelkező magyar állampolgárok számával. 2006 októberét követően 40 települési szerb kisebbségi önkormányzat alakult, melyből 14 Budapest különböző kerületeiben, 11 pedig Pest megyében működhet. E két helyen jött létre területi (megyei) szerb önkormányzat is.

A magyarországi szerbek közoktatása keretében az ország 8 településén és Budapesten önálló szerb óvoda, vagy óvodai csoport működik. Szerb tannyelvű általános iskola Budapesten, kétnyelvű tanintézmény Battonyán, összevont alsó tagozatos tannyelvű iskola Lóréven és Deszken van. További 3 településen szerb nyelvet oktató iskola működik. A magyarországi szerb közösség országos beiskolázású oktatási centruma a budapesti Nikola Tesla Szerb Tanítási Nyelvű Óvoda, Általános Iskola és Gimnázium.⁹ Az oktatás magas színvonalát jelzi, hogy az érettségiző fiatalok 90 százaléka tanul tovább hazai és külföldi egyetemeken. Az iskolában anyaországi pedagógusok is tanítanak.

A magyarországi szerbek legjelentősebb kulturális intézményei: a Szerb Országos Önkormányzat Könyvtára, a Magyarországi Szerb Színház, néptáncgyűttesei – Banat (Deszk), Opanke (Pomáz), Sarenac (Medina), Taban (Budapest), Veseli Santovcani (Hercegszántó).¹⁰ A Szerb Országos Önkormányzat 2003-ban alapította meg a Magyarországi Szerb Dokumentációs és Kulturális Központot. Az intézmény Alapító Okirata szerint Budapesten kívül 6 regionális központja van, melyből a bajai, a pécsi és szegedi már megkezdte tevékenységét, míg a battonyai, a lórévi és a szentendrei kialakítása folyamatban van. A szerb kultúra és hagyományőrzés színterei az államosított, majd visszaadott hitközségi és felekezeti iskolákban működő szerb közösségi házak, klubok hálózata. Megfigyelhető az ének-, zene- és táncgyűttések számának növekedése, melyek közül a legismertebbek a Vujicsics Együttes, a szentendrei Javor Férfi kórus. A Szerb Gimnázium énekkara 2001 januárjában – az országos önkormányzat kitüntetését – a Szent Száva-díjat érdemelte ki. 1995. január 1-jén intézményesült a Magyarországi Szerb Színház. Joakim Vujity Szerb Színház néven, melyet Pomáz Nagyközség Önkormányzata alapított, majd szellemi jogutódként Lórév község vállalta át a feladatot 1999-ben, ahol közhasznú

---

⁸ http://www.nemzetpolitika.gov.hu/index.php?main_category=4&action=view_item&item=583.

⁹ <http://www.nyest.hu/hirek/szomszed-nepek-pest-sziveben-mi-az-a-szerb-iskola>.

¹⁰ <http://www.szerb.hu/hun/main.php?am=kultura&lm=1>.

társaságként – a törvény által biztosított – új szervezeti formában működik tovább a társulat.¹¹

Lórév Község Önkormányzata, a Szerb Országos Önkormányzat és a Fővárosi Szerb Kisebbségi Önkormányzat továbbra is azon dolgozik, hogy állandó próbahelyet, esetleg játszóhelyet biztosítson – Budapesten – a társulatnak. Természetesen a színház székhelye továbbra is Lóréven marad, hiszen a községgel való együttműködésük töretlen. A Magyarországi Szerb Színház jelentős részt vállal, a magyarországi szerb kisebbség nyelv- és identitásmegőrző programjában. Autentikus zenés színpadi művek létrehozásának tekintetében színházi műhelyük egyedülálló. A magyarországi és a szerbiai színházi szakma közötti kommunikációban, gyakorta vállalnak feladatokat, elősegítve az eszmecserét, a vendéjátékok létrejöttét, egyszóval a kultúrák közötti egészséges vérkeringést.

A közösségnek a költségvetés által finanszírozott hetilapja van, a *Srpske Narodne Novine*,¹² a közszolgálati Magyar Televízióban heti 26 perces anyanyelvű műsor,¹³ a Magyar Rádióban napi 2 órás országos sugárzású adása van az MR4-es csatornán.¹⁴ A szerbek civilszervezetei közül a legismertebbek, a budapesti Tabán Szerb Folklórcentrum Egyesület és a deszki székhelyű Bánát Szerb Kulturális Közhasznú Egyesület.

Négy év szünet után 2009. május 21–22-én Újvidéken került sor a Magyar–Szerb Kisebbségi Vegyes Bizottság (KVB) III. ülésére. A magyarországi tárgyalódelegáció tagja volt a Szerb Országos Önkormányzat elnöke is. A KVB által elfogadott dokumentumokban foglaltak szerint a magyar fél vállalja, hogy az SZOÖ-vel közösen áttekinti a szerb nyelv államigazgatási, önkormányzati, anyakönyvezési használatának törvényi feltételeit, és ezt követően, amennyiben szükséges, jogszabály-módosítást kezdeményez a kisebbségi nyelvhasználat kiteljesítése érdekében. Ajánlás született többek között a battonyai Szerb Óvoda és Iskola felújítási munkáinak szerbiai és magyarországi költségvetési támogatásáról. A Magyar–Szerb Kisebbségi Vegyes Bizottság tanácskozásain is elhangzott, hogy Szerbia európai integrációja a magyarországi szerb kisebbség közvetlen érdeke. A hazai szerb közösség anyanyelve, kultúrája megőrzése, fejlesztése érdekében elengedhetetlen az anyaország szakmai hozzájárulása, a határokon átívelő közvetlen kapcsolatok fenntartása.

---

¹¹ <http://www.szerb.hu/hun/main.php?am=szinhasz&lm=3>.

¹² <http://www.szerb.hu/hun/main.php?am=snn&lm=3>.

¹³ <http://premier.mtv.hu/Rovatok/Kisebbssegimusorok.aspx>.

¹⁴ www.radio.hu.